

Hur motverkar vi kränkande behandling i skolan?

Tolv rekommendationer från kommundialog den 11 maj 2010

Innehåll:

- Syftet med kommundialogen
- Vad säger lagstiftningen?
- Kommunerna om viktiga utmaningar
- Tolv rekommendationer från kommundialogen
- Sammanfattande slutsatser från Barnombudsmannen och Barn- och Elevombudet
- Lästips
- Om Barnombudsmannen och Barn- och elevombudet

Syftet med kommundialogen

Nio av tio skolor i Sverige brister i det förebyggande arbetet mot kränkningar. Under 2009 tog Barn- och elevombudet och Skolinspektionen emot 603 anmälningar om kränkande behandling. Det är en ökning med 14 procent jämfört med 2008. Antalet anmälningar har mer än fördubblats sedan 2003. Första kvartalet 2010 har även antalet anmälningar om kränkande behandling i skolan ökat med 70 procent jämfört med samma period 2009. Kränkningar i skolan är också en av de vanligaste orsakerna till att barn och unga kontaktar Barnombudsmannen.

Mot bakgrund av detta beslöt sig Barnombudsmannen och Barn- och elevombudet vid Skolinspektionen att kalla tio kommuner till samtal. Syftet var att föra en konstruktiv dialog och formulera lösningar så att kommunerna som skolhuvudmän bättre kan stödja skolorna att arbeta framgångsrikt med att förverkliga lagens krav om nolltolerans mot kränkande behandling i skolan, med resultatet att fler barn känner sig trygga i skolan. Mötet ägde rum hos Barnombudsmannen den 11 maj 2010.

Följande kommuner kallades till mötet: Göteborg, Orsa, Lessebo, Luleå, Örnsköldsvik, Götene, Västerås, Åstorp, Danderyd och Norrköping. De representerar dels kommuner som idag har ett fungerande arbete mot kränkande behandling, dels kommuner som står inför flera utmaningar. Kommunerna valdes ut utifrån tidigare genomförda utvärderingar av Skolinspektionen och Sveriges Kommuner och Landsting. Till mötet kallade vi både en representant från den ansvariga kommunledningen och en representant från den operativa skolverksamheten.

Vad säger lagstiftningen?

Lagstiftningen är tydlig med kravet på nolltolerans mot kränkande behandling i skolan. Kränkande behandling är ett vidare begrepp av beteenden som även omfattar enstaka händelser. Det kan till exempel handla om att retas, frysa ut, knuffas, nedsättande tillmälen verbalt samt via sms och chat och så vidare. Människor har olika uppfattning om vad som är kränkande och varför. Därför måste varje skola reda ut vad nolltolerans innebär hos dem.

Många skolor har levt i tron att det endast är den snävare definitionen mobbning som kräver åtgärder och att kränkningarna måste pågå under en längre tid. Ett vanligt argument från skolledningen när BEO utreder anmälningar är att det handlar om konflikter – inte att en elev blivit kränkt – och att detta är orsaken till att man inte satt in tillräckliga åtgärder. Men enligt lag inträder skolans handlingsplikt när en elev subjektivt anser sig vara utsatt. Det innebär att man måste utreda och agera.

I Skolverkets allmänna råd för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling finns information om nätkränkningar:

”Med internet och mobiltelefoner suddas gränserna mellan förskolan och skolan eller fritiden ut. Om kränkningarna som begås på barnens och elevernas fritid även fortsätter i verksamheten har denna ansvar för att agera.”

Alltså har skolan ansvar att agera om kränkningarna börjar i skolan och fortsätter via nätet på fritiden eller tvärtom börjar på fritiden och fortsätter i skolan. Vuxennärvaron är viktig för att förhindra kränkningar i skolan, likväl på skolgården som på andra arenor där eleverna vistas, i detta fall olika webbsidor på nätet.

Det är inte ovanligt att hela ansvaret läggs på den enskilda skolan när den brister i arbetet mot kränkande behandling. Men det yttersta ansvaret åvilar huvudmannen, det vill säga kommunen eller ägaren av en friskola. Kommunerna måste därför skapa rutiner för att få in information om vad som händer på skolorna. Den årliga planen mot kränkande behandling är ett bra verktyg eftersom det ligger en systematik i hur den ska upprättas och uppdateras. Skadeståndsansvaret ligger hos skolhuvudmannen, liksom uppföljning och utvärdering.

Det är inte ovanligt att skolpersonal och lärare har kännedom om kränkningar men att informationen inte förmedlas vidare till rektor. Kommunen är skyldig att förhindra kränkningar så snabbt som möjligt – något som inte är möjligt om inte alla ansvariga informeras.

Skolan ska erbjuda en god utbildning i en trygg miljö. Skolinspektionen har insyn även i fristående skolors verksamhet genom tillsynsuppdraget och BEO:s uppdrag omfattar även friskolor. Ett skadeståndsbeslut ska vara en tydlig signal att lägger man inte ner rätt resurser så får det konsekvenser. Har man gjort en utredning och vidtagit åtgärder så har man gjort rätt och fullgjort sina skyldigheter. Flera kommuner har efter ett utdömt skadestånd arbetat aktivt och vidtagit en rad åtgärder för att förbättra sitt arbete mot kränkande behandling i skolan.

Kommunerna om viktiga utmaningar

Under dagen diskuterade kommunföreträdarna tre frågeställningar. Fokus för diskussionen handlade om att identifiera gemensamma utmaningar och formulera förslag på lösningar.

Frågeställning 1: Vad krävs för att lagstiftningens krav på nolltolerans mot kränkningar i skolan ska genomföras i praktiken?

Inom ramen för frågeställningen framkom följande utmaningar och förslag till förändringar:

- **Förståelse för vad kränkande behandling innebär**

Det krävs en samsyn på arbetet med kränkande behandling från politiker, rektor, skolpersonal, till föräldrar och elever. Alla måste också ha förståelse för vad kränkande behandling handlar om. Utan samsyn går det inte att jobba mot samma mål. Dialog måste föras på alla nivåer för att nå gemensam förståelse. Utifrån en gemensam bild av situationen är det lättare att föra samtal om vad som behöver förbättras.

- **Politiska direktiv måste kommuniceras**

Den politiska ledningen måste slå fast att arbetet med att motverka kränkande behandling är en prioriterad uppgift för skolan. Direktiven från den politiska ledningen måste fyllas med tydligt innehåll och kommuniceras till rektorer och lärare så att de får genomslag i verksamheten. Det förutsätter också att politikerna tar aktiv del i verksamheten.

- **Uthållighet och långsiktighet i arbetet**

Mobbningsprevention är en marknad som allt annat. Skolorna förses ständigt med material och nya idéer. Det är viktigt att skolhuvudmannen fullföljer arbetet med den metod man väljer. För att kunna ha långsiktighet behövs en tydlig struktur för genomförandet och en konsekvent långsiktig metodik i arbetet.

Frågeställning 2: Vad krävs för att säkerställa och följa upp att skolorna bedriver ett bra och systematiskt arbete mot kränkningar?

Dagens andra frågeställning handlade om vad som krävs av kommunen som skolhuvudman för att säkerställa och följa upp att skolorna bedriver ett bra och systematiskt arbete mot kränkningar. Deltagarna såg följande utmaningar och förslag till förändringar:

- **Värdegrundsarbete som genomsyrar vardagen i skolan**

I dialogen framkom att vissa skolor upplever att de satsat mycket på värdegrundsarbetet men att det ändå inte ger resultat. De har en känsla av att något måste ha gått fel – men vet inte vad och varför – och efterlyser stöd att utveckla ett bättre arbetssätt. Här har skolhuvudmannen ett ansvar att visa att värdegrundsarbetet är ett prioriterat område och att hjälpa skolorna att hitta metoder för hur det kan genomsyra det vardagliga arbetet i skolan.

- **Alla måste veta och agera**

Det behövs vuxna i och utanför klassrummet, som har civilt mod och vågar agera, för att eleverna ska känna förtroende och våga säga till. Antimobbningsarbetet kan inte hänskjutas till specialister i exempelvis ett elevvårdsteam – alla vuxna måste ta ansvar. Tydligheten gentemot eleverna är grundläggande. Alla vuxna måste tala samma språk och agera utifrån en tydlig gemensam värdegrund.

- **System för att fånga upp signaler om allt inte står rätt till**

När något hänt måste man på skolan försöka sätta sig in i vad som hänt och förstå det. Vi behöver också hitta system för att följa upp kränkningar, till exempel genom enkäter till eleverna för att få signaler om allt inte står rätt till och kvalitativa uppföljningar (stickprov) med elever. Eleverna är experter på sin verklighet och vad som händer i vardagen. Därför bör de involveras i antimobbningsgrupper, exempelvis kamratstödare och nätvandrare.

Frågeställning 3: Vad krävs för att säkerställa omedelbara och breda insatser vid allvarliga kränkningar i skolmiljön?

Dagens sista frågeställning handlade om vad som krävs av kommunen som skolhuvudman för att säkerställa omedelbara och breda insatser vid allvarliga kränkningar i skolmiljön. Deltagarna identifierade följande utmaningar och förslag till åtgärder:

- **Tydliga riktlinjer och kända rutiner**

Det behövs system i kommunen som omedelbart kan aktiveras vid allvarliga kränkningar där skolhuvudman, skola, socialtjänst, polis och andra aktörer samverkar. Alla måste veta vad man ska göra när något hänt. Det behövs tydliga riktlinjer och kända rutiner för hur man ska förhålla sig vid allvarliga kränkningar. Kommunen bör regelbundet ta initiativ till att träna på olika scenarier genom exempelvis rollspel – inte bara träffas vid skarpt läge.

- **Samverkan med socialtjänsten**

I kommundialogen framkom att många skolor efterlyser bättre samverkan med socialtjänsten där bägge parter tar ansvar för sin del. Det handlar om att skapa personliga relationer med socialsekreterare. Flera kommunföreträdare upplever att socialtjänsten är tyngd med akuta uppdrag. Bristen på samarbete och dialog kan leda till att socialtjänsten agerar sent när problemen blivit svårhanterliga.

- **Stöd för att hantera kränkningar på nätet**

Kränkande behandling sker i allt högre utsträckning i sociala medier på nätet. Nätkränkningar får en enorm spridning och finns kvar för alltid. Flickor är extra utsatta. I dialogen vittnade kommunföreträdare om att många skolor känner sig handfallna inför utvecklingen och efterlyser stöd för att kunna hantera detta. Antimobbningsarbetet bör även inbegripa organiserade fritidsaktiviteter som idrottsföreningar för att motverka att kränkningarna fortgår utanför skolan.

Tolv rekommendationer från kommundialogen

Utifrån de identifierade utmaningarna listade representanterna från de deltagande kommunerna ett antal rekommendationer både till kommunernas skolhuvudmän och till skolornas ledning.

Till kommunerna (skolhuvudmännen):

- Kommunera att nolltolerans ska gälla på kommunens skolor.
- Ge förutsättningar för systematisk uppföljning och utvärdering av verksamheten.
- Kräv återrapportering om hur eleverna deltar i arbetet mot kränkande behandling.
- Besök skolorna regelbundet – träffa rektorerna och känn på atmosfären – för att få veta vad som sker i verksamheten.
- Integrera skola och socialtjänstens barn- och ungdomsgrupp och samordna befintliga resurser.
- Arrangera gemensamma föreläsningar om gällande lagar och diskussioner om kvalitetsredovisning för politiker, tjänstemän, rektorer och skolpersonal.
- Skapa en krisorganisation för att hantera kränkande behandling i skolan.
- Kalla samman kommunens skolor för en hearing när problem med kränkande behandling uppstår för att byta erfarenheter och hitta lösningar.

Till skolorna (skolledningen):

- Se eleverna som de verkliga experterna – involvera dem i antimobbingsarbetet.
- Använd föräldramötena till samtal om värdegrundsfrågor. Arbetet mot kränkande behandling i skolan ska vara en stående punkt på dagordningen.
- Kommunera skolans värderingar i bemötandet av eleverna.
- Låt lärarkollegiet diskutera aktuella ärenden för att lära av det som hänt och hur man kan agera bättre nästa gång.

Sammanfattande slutsatser från Barnombudsmannen och Barn- och elevombudet

Barnombudsmannens och Barn- och elevombudets slutsatser från kommundialogen ligger i linje med de utmaningar och förslag på lösningar som diskuterades under dagen:

- Lagen kräver nolltolerans mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Det förutsätter att det finns rutiner hos skolhuvudmännen för att främja, förebygga, upptäcka, utreda och vidta åtgärder för att förhindra diskriminering, trakasserier och kränkningar i skolmiljö och på nätet.
- Som huvudman för skolan har kommunen och ägare av friskola det yttersta ansvaret att arbeta systematiskt för att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Det förutsätter att arbetet på skolorna följs upp och utvärderas. Det innebär att varje skola ska arbeta med att främja, förebygga och åtgärda varje barns rätt till en trygg skolmiljö. Arbetet ska synliggöras varje år i upprättandet av ny plan mot diskriminering och kränkande behandling. Det är viktigt att planen tas fram i nära samverkan med barn, elever och personal.
- Som huvudman för skolan krävs att kommunen och ägare av friskola har aktuella rutiner för omedelbara och breda insatser vid allvarliga kränkningar i skolmiljö och på nätet. Det innefattar en bra samverkan mellan flera samhällsaktörer såsom skola, polis och socialtjänst.

Lästips

Barnombudsmannen om barnkonventionen

Åldersanpassad information om barnkonventionen och hur skolorna kan arbeta med de värderingar som ligger till grund för barnets rättigheter.

<http://www.barnombudsmannen.se>

BEO, Barn- och elevombudet

Information om Barn- och elevombudet och vad lagen kräver att skolorna ska göra för att förhindra kränkande behandling. Foldern riktar sig främst till dig som arbetar i skolan.

www.skolinspektionen.se

Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling

www.skolinspektionen.se

Handledningsmaterial

Det finns två publikationer som ger vägledning för förskolors och skolors arbete med planerna mot kränkande behandling och diskriminering. Handledningarna har tagits fram av Barn- och elevombudet tillsammans med Diskrimineringsombudsmannen. Du kan beställa materialet här:

www.skolinspektionen.se

www.do.se

Har du blivit kränkt i skolan?

Information om Barn- och elevombudet och vad lagen kräver att skolorna ska göra för att förhindra kränkande behandling. Foldern riktar sig främst till elever.

www.skolinspektionen.se

Du är så jävla ful

Går att beställa via BEO:s webbplats: www.nj.se

Diskriminerad, trakasserad, kränkt?

Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier
Rapport 326, 2009, Skolverket

www.skolverket.se

Skolverkets allmänna råd

Skolverket ger ut allmänna råd och kommentarer för att stödja och synliggöra arbetet med att främja barns och elevers lika rättigheter och möjligheter och för att förstärka verksamheternas arbete mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.

Ladda ner publikationen på: www.skolverket.se

Grövre våld i skolan: Rapport 2009:6

Se Brottsförebyggande rådets webbplats: www.bra.se

Effectiveness of Programmes to reduce school bullying

Report prepared for Brottsförebyggande rådet. Ladda ner här: www.bra.se

Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?

Rapport från Brottsförebyggande rådet (en svensk kortare version av den engelska). Ladda ner här:

www.bra.se

Om Barnombudsmannen och Barn- och elevombudet

Barnombudsmannen

I Sverige har alla barn och ungdomar upp till 18 år en egen ombudsman. Barnombudsmannen tillsätts av regeringen för sex år i taget. Den nuvarande barnombudsmannen Fredrik Malmberg tillträdde 2008.

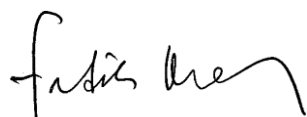
Barnombudsmannens uppdrag är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen med utgångspunkt i FNs konventionen om barnets rättigheter. Det gör vi genom att lyssna på barn och unga som hör av sig till myndigheten och genom att själva initiera dialog med barn och unga. Barnombudsmannen har också till uppgift att bevaka hur myndigheter, kommuner och landsting genomför barnkonventionen. Vi ska också driva på detta arbete så att barnkonventionen tillämpas i praktiken, bland annat genom direkt dialog och opinionsbildning. Barnombudsmannen ska också föreslå regeringen författningsändringar som är nödvändiga för att barnkonventionen ska få genomslag i svensk rätt. Barnombudsmannen utövar ingen tillsyn över andra myndigheter och ingriper inte heller i enskilda ärenden.

Barn- och elevombudet

Det är nolltolerans mot kränkningar i skolan. Alla barn och elever har rätt att vistas i en skolmiljö fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Den 1 april 2006 inrättades Barn- och elevombudet (BEO). Lars Arrhenius är Barn- och elevombudet.

Nu är BEO en del av Skolinspektionen, men har samtidigt ett självständigt uppdrag. Tillsammans med Skolinspektionen övervakar BEO den del av skollagen (14 a kapitlet) som gäller kränkande behandling. BEO ska också tillsammans med Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbeta för att motverka kränkningar, diskriminering och trakasserier av barn och elever. En mycket viktig uppgift är att ta tillvara barn och elevers rättigheter.

Det innebär att BEO utreder anmälningar om kränkande behandling och kan företräda enskilda barn och elever i domstol. Barn- och elevombudet kräver, när skolan inte gjort tillräckligt för att förhindra kränkningar, skadestånd för kränkta barn och elevers räkning. Skadestånden ställs mot ansvarig huvudman; kommun eller ägare av friskola.

Fredrik Malmberg
Barnombudsman

Lars Arrhenius
Barn- och elevombudet